

Др Срђан Владетић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 027(37)(091)
DOI: 10.46793/XXIV-11.137V

БИБЛИОТЕКА АПОЛОНОВОГ ХРАМА*

Резиме

У време Августа, у склопу његове обнове, ницале су једна за другом римске јавне библиотеке. Једна од њих била је и Библиотека Аполоновог храма (*Bibliotheca Templi Arolinis*). У раду ће бити обрађен период у коме је настала ова библиотека, њена изградња унутрашњи и спољашњи изглед, као и организација, библиотечки фонд и услуге која је она пружала својим корисницима.

Кључне речи: стари Рим, *Bibliotheca Templi Apollinis*, изградња, изглед, библиотечке услуге.

1. Увод

За време Августове владавине, у кратком периоду, никле су три јавне библиотеке – *Bibliotheca Asini Pollionis* (Библиотека Асинија Полиона), прва јавна библиотека у старом Риму, која је настала на основу Цезарове идеје (реализација је изостала због његове насилне смрти), а коју је, на позив Августа, основао и организовао Асиније Полион¹. Затим, *Bibliotheca Templi Apollinis* или *Bibliotheca Palatina* (Библиотека Аполоновог храма или Палатинска библиотека) коју је саградио Август и *Porticus Octaviae* (Октавијин трем) за коју се може претпоставити да је изграђена од стране Августа у част његове сестре Октавије², мада има извора који упућују да је библиотеку

---

* Рад је настао као резултат научноистраживачког рада истраживача Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Suetonius, *Augustus*, 29. (Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*, prijevod Hosu S., Zagreb, 1978.

² Ovidius, *Ars Amatoria*, 1, 69-70 (Ovidius, *Art of love*, With an English translation by J.H. Mozley, London: William Heinemann; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 1929; Cassius Dio, *Historia Romana*, 49, 43, 8 (*Dio's Roman History*, with an English Translation by Earnest Cary, Vol. VIII, London,:William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1925).

изградила лично Октавија у част и помен свога сина Марцела (*Marcellus*) који је умро млад обављајући службу едила у Риму³.

Оснивањем библиотеке у „Храму Слободе“ (*atrium Libertatis*), Асиније Полион био је први који је учинио да радови надарених и учених људи постану јавна ствар⁴, односно да што шири круг људи користи библиотечке услуге, а у првом реду, да упозна латинска и грчка дела. Са сличном праксом наставила је рад и друга јавна библиотека – Библиотека Аполоновог храма.

2. Изградња Библиотеке Аполоновог храма

Библиотека Аполоновог храма повезана је, како се и из самог имена може наслутити, са храмом посвећеним богу Аполону⁵. Наиме, вративши се у град као победник после битке код Акцијума (*Actium*) у којој је поразио Секста Помпеја (*Sextus Pompeius*), Август је скупио мноштво кућа и плацева куповином преко прокуратора, како би његова постала што пространија и изјавио како их намењује јавним потребама, те обећао да ће саградити Аполонов храм и трем око њега⁶. После удара грома на место где је намеравао да сагради резиденцију на Палатину, наложио је да се ту изгради храм јер су му врачевци, харуспици (*haruspices*) објаснили да је то божји знак, а кућа му је изграђена о јавном трошку и проглашена јавном својином⁷. Храм је изграђен 36. године п.н.е., а посвећен је 28. године п.н.е.⁸. Касније, вероватно 24. године п.н.е., Август је доградио тремове са грчком и латинском библиотеком⁹.

Августова резиденција, Аполонов храм и библиотека сачињавали су грађевински комплекс. О локацији библиотеке поприлично се дискутовало у науци и не може са сигурношћу тврдити где се тачно налазила. Раније се претпостављало да је библиотека била смештена на североисточној страни

---

³ Plutarchus, *Vitae Parallelae, Marcellus*, 30 (Plutarh, *Usporedni životopisi*, I, August Cesarec, Zagreb, 1988); Boyd, E., *Public Libraries and Literary Culture in Ancient Rome*, The University of Chicago Press, 1915, стр. 9.

⁴ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 10 (Pliny, *Natural History*, with an English translation by Rackham, H., Vol. II, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann LTD, 1961).

⁵ Аполон је грчки бог светлости, медицине, музике, стрељаштва, заштитник пророка, омладине итд. У доба краљева прешао је из Грчке у Рим, а његов велики поклоник био је Август. Епитет му је Феб (*Phoebus*) – блистави.

⁶ Velleius Paterculus, II, 81 (Gaj Velej Peterkul, *Rimska povijest*, preveo i priredio: Miklić, J., Zagreb, 2006).

⁷ Cassius Dio, *Historia Romana*, 49, 15, 5; Suetonius, *Augustus*, 29.

⁸ Paterculus, II, 81; Propertius, II, 31 (*Propertius*, With an English translation by H.E. Butler, London: William Heinemann - New York: G. P. Putnam's sons, 1924); Cassius Dio, 53, 1.

⁹ Suetonius, *Augustus*. 29; Propertius, II, 31. Affleck, M. K., *Roman Libraries During the Late Republic and Early Empire: with Special Reference to the Library of the Pliny the Elder*, University of Queensland, 2012, стр. 30.

Палатина. Међутим, вероватније је да се она налазила на југозападној страни овог брда јер је на том месту Домицијан подигао неколико грађевина која одговарају опису Аполоновог комплекса. Зато је вероватније да ове грађевине представљају обнову, а можда и реплику, Библиотеке Аполоновог храма¹⁰. Томе у прилог иде и Светонијев запис да је Домицијан (*Domitianus*) обнављао библиотеке које су страдале у пожару¹¹, а према сведочењу Касија Диона (*Cassius Dio*) цео Палатин је изгорео у Нероновом пожару 64. године, па самим тим и Библиотека Аполоновог храма¹². Уз то, због последица пожара, Домицијан је наложио да се обнови фонд библиотеке набавком примерака пропалих дела и слањем људи у Александрију да преписују рукописе ради евентуалних преправки¹³. Дакле, Домицијан је обновио Аполонов храм и библиотеку на истом месту где су они првобитно подигнути. Из писма Марка Аурелија (*Marcus Aurelius*) Фронтоњу, може се закључити да је обновљена Библиотека Аполоновог храма постојала и 142. године, јер га он у то време саветује да не шаље роба у библиотеку на Палатин¹⁴. На крају, заједно са Аполоновим храмом библиотека је у потпуности изгорела у пожару 323. године¹⁵.

3. Спољашњи и унутрашњи изглед библиотеке

О велелепном изгледу првобитног Аполоновог храма највише података добијамо од римских историчара и песника. Храм је изграђен од белог мермера, а на врху крова, који су држали златни стубови, налазиле су се две златне кочије, док су врата била украшена рељефима од либијске слоноваче¹⁶. У централној просторији храма (*cella*), стајала је преко 16 метара висока бронзана статуа Аполона, мерећи од ножних прстију, не знајући се шта је више

---

¹⁰ Platner, S. B., *Topography and Monuments of Ancient Rome*, second edition, Allyn and Bacon, 1911, стр. 146. Richmond, O. L., *The Augustan Palatium*, *Journal of Roman Studies* 4, 1914, стр. 201-204; Dix, T. K., Houston, G. W., 'Public libraries in the city of Rome: from the Augustan age to the time of Diocletian', *Melanges de l'ecole Francaise de Rome – Antiquite* 118-2, 2006, стр. 680; Boyd, E., *нав. дело*, 7: Affleck, M. K., *нав. дело*, стр. 31.

¹¹ Suetonius, *Domitianus*, 20.

¹² Cassius Dio, 62, 18, 2.

¹³ Suetonius, *Domitianus*, 20; Affleck, M. K., *нав. дело*, стр. 31.

¹⁴ *Marcus Aurelius, ad Frontonem, IV, 5, 2 (The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto*, Edited and for the first time translated by Haines, M. A., London; William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1919). Dix, T. K., Houston, G. W., *нав. дело*, стр. 680-681.

¹⁵ Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri*, 23, 3, 3 (Амијан Марцелин, Историја, превод: Милена Милин, Нови Сад, 1998).

¹⁶ Propertius, II, 31; Ovidius, *Tristia*, III, 1, 60 (Ovid, *Tristia: ex Ponto*, with an English Translation by Wheller, A. L., Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann LTD, 1939).

вредно пажње, квалитет бронзе или лепота Скопасовог (Scopas) уметничког дела¹⁷

Библиотека је била смештена у тремовима, портицима храма (*porticoes*)¹⁸ које су носили стубови од нумидијског мермера (*giallo antico*). Између стубова стајало је 50 статуа Данајиде (*Danaides*), односно Белиде (*Belides*), а преко пута њихови побијени мужеви¹⁹.

Следивши пример Библиотеке Асинија Полиона, Библиотека Аполоновог храма била је подељена на латински и грчки део, односно имала је две идентичне дворане, једна уз другу. Библиотека је, како каже Светоније, била довољно велика, па је Август у поодмаклим годинама користио њене просторије за одржавање састанака Сената и вршио смотру поротника²⁰. Зидови библиотеке били су украшени медаљонима (*clipei*) са златним ликовима чувених говорника и књижевника²¹.

Обе дворане имале су у средини задњег зида удубљење у коме је стајала статуа Аполона, а дуж бочних зидова постојало је 18 ниша које су биле високе 3,8 м, широке 1,8 м и 0,6 м дубоке. На 30 сантиметара испод ниша простирао се подијум 70 сантиметара широк и 1,2 метра висок, на који су, са пода сваке дворане, водиле групе малих степеница²². У нише су били убачени дрвени ормари (*armaria*) који су служили за смештање књига, а средишњи део дворана служио је за читање, и на њему су били постављени столови и столице²³.

4. Организација, фонд и услуге које је библиотека пружала

Организацију и уређење Библиотеке Аполоновог храма Август је поверио Макру (*Pompeius Macer*) који је био грчког порекла и Августов човек од поверења, те је касније постављен и за прокуратора Азије. Његов отац, *Pompeius Theophanes*, био је близак пријатељ Секста Помпеја и написао је историју његових војних кампања, па се може претпоставити да је Мацер, као и

¹⁷ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXIV, 43.

¹⁸ Cassius Dio, 62, 18, 2; Suetonius, *Augustus*, 29; Propertius, II, 31; Ovidius, *Tristia*, III, 1, 60.

¹⁹ Propertius, II, 31; Ovidius, *Tristia*, III, 1, 60-70. Данајиде су биле кћери Данаја, краља у Либији (*Danaos*, праотац ахајских Данајаца), а зову их и белидама по Данајевом оцу Белу (*Belos, Belus*). Данај је имао брата по имену Египт (*Aigiptos, Aegyptus*) који је желео да му отме круну. Под опсадом града Арга, не могавши да се одупре Египту, Данај је пристао на захтев да своје кћери уда за 50 Египтових синова, али им нареди да прве ноћи побију своје мужеве, што оне и учинише (изузев Хипермнестре, *Hypermnestra*).

²⁰ Suetonius, *Augustus*, 29. Tacitus, *Anales*, 2, 37 (Корнелије Тацит, *Анали*, превела Љиљана Црепајац, ВМГ, 2000, Београд).

²¹ Tacitus, 2, 37.

²² Dix, T. K., Houston, G. W., *нав. дело*, стр. 683 Касон, Л., *Библиотеке старог света*, превод: Гордана Љубановић, 2004, стр. 83.

²³ Касон, Л., *нав. дело*, стр. 83.

отац, био и довољно образован да установи библиотеку²⁴. Када је библиотека установљена Август је одредио да њоме руководи његов ослобођеник Хигин (*Higinus*), Шпанац или Египћанин по рођењу (сматрало се да га је чак Цезар лично, као дечака, довео из Александрије, после њеног заузећа од стране Римљана). Његово знање и оспособљеност да се бави тим послом била је неспорна јер је био ревносни ученик чувеног грчког граматичара и историчара Корнелија (*Cornelius Alexander*) који је због своје учености носио надимак *polyhistor* (веома учен)²⁵. Као управник (*bibliothecarius*), Хигин је руководио књижничарима, послужитељима, писарима и репараторима²⁶.

Библиотека Аполоновог храма имала је колекције старих и нових књига. Нове књиге су врло брзо укључиване у библиотечки фонд. То потврђује Овидије који је после прогонства на Црно Море наставио да пише поезију. Он јадикује што су његове старе књиге проказане и искључене, и моли моћног Августа, ако већ нема места за његову нову поезију у јавним библиотекама, да му омогући приступ неком месту скривеном од очију јавности²⁷. Када наводи да је Август у једном кратком и једноставном писму Помпеју Мацеру забранио да се дају на читање Цезарова дела, Светоније упућује на постојање простора за дела која се не користе често или су непожељна²⁸. Да је библиотека била ризница књига, наговештава и Хорације када саветује Целза да за своја будућа дела користи приватно, а не јавно благо Библиотеке Аполоновог храма²⁹. Такође, писмо Марка Аурелија Фронтоу показује да је ова библиотека садржавала чувене говоре (на пример, Катона Старијег)³⁰, а Јувеналове сатире да су се у њој чували грађански закони, као и дела из области књижевности, историје, филозофије итд³¹.

Најзад, додуше не у библиотеци, већ у подножју Аполонове статуе, у две позлаћене кутије, чуване су Сибилинске књиге (*libri Sybillini*)³².

Библиотека Аполоновог храма била је и место предвиђено за јавна рецитовања од стране аутора дела која су се у њој налазила³³. Хорације описује

²⁴ *Suetonius, Caesar, 56*; *Strabo, Geographica, 13, 2, 3*. Касон, Л., *нав. дело*, стр. 93.

²⁵ *Suetonius, De Grammatica, 20*. (С. Suetonii Tranquili, *De Grammaticis et Rethoribus*, GISSAE, Prostat apud 10 Rickerum, 1854)

²⁶ *Suetonius, De Grammatica, 20*.

²⁷ *Ovidius, Tristia, III, I, 59-80*; *Clark, J. W., The Care for Books*, Cambridge University Press, 1901, стр. 18.

²⁸ *Suetonius, Caesar, 56*.

²⁹ *Horatius, Epistulae I, 3, 17* (Квинт Хорације Флак, *Целокупна дела*, II, превод Атанасијевић М., Крагујевац, 2005).

³⁰ *Marcus Aurelius, ad Frontonem, IV, 5, 2*.

³¹ *Juvenalis, Sat., 1, 128* (Децим Јуније Јувенал, *Сатире*, превела Маријанца Пакиж, Београд, 2009).

³² *Suetonius, Augustus, 31*. То су књиге пророчанстава, пренете из Грчке у Рим, које су служиле као пруручник за умилошћавање богова када Рим задеси нека несрећа (на пример, заразна болест).

такмичења са судијама, између лирских песника и елегиста³⁴. Објашњавајући пад заинтересованости за јавне рецитације, Плиније млађи пише како је раније било другачије и наводи пример Клаудија Цезара који је шетајући у свом дворцу на Палатину (где се налазила Библиотека Аполоновог храма) чуо да рецитије Нонијан, па се одмах и ненајављен појавио пред рецитатором да би га слушао³⁵.

Услуге које је пружала ова библиотека обухватале су читање у библиотеци и коришћење литературе ради истраживања. Што се тиче коришћења књига изван библиотеке, према стању у изворима може се рећи једино да се књиге начелно нису износиле. Ипак, постоје и подаци о изузецима од овакве пословне праксе библиотеке. Тако Марко Аурелије (*Marcus Aurelius*), саветује учитеља Фронтон (*Fronto*) да може изнети књиге из библиотеке у Тиберијовој палати (*domus Tiberiana*) уз одговарајућу напојницу библиотекар³⁶.

5. Закључак

Поред очигледног културног и образовног утицаја који је ова библиотека вршила, њен значај се огледа у још неколико праваца. Пратећи библиотеку Асинија Полиона (*Bibliotheca Asini Pollionis*) у смислу двојезичности, односно латинског и грчког дела, као и ниша у којима су стајале књиге и подијума на средини, њен архитектонски план чини се оригинално римским³⁷, мада постоје мишљења да су нише и подијум преузете од Грка³⁸. Са оваквим планом Библиотека Аполоновог храма је вероватно претеча данашњих, модерних библиотека, са читаоницама у средишњем делу³⁹. Такмичења у рецитовању сигурно су била врло популарна и побуђивала пажњу шире јавности. Осим тога, састанци Сената и окупљања поротника, као и близина царске резиденције показује да је ова библиотека била не само место за одржавање културних манифестација, већ, и, с времена на време, центар политичких дешавања.

---

³³ Seneca, *Controversiae* 4. Praef. 2. Види и Dix, Т. К., *нав. дело*, стр. 287.

³⁴ Horatius, *Ep.* 2.2.92-105.

³⁵ Plinius. *Epistulae*, 1.13.3. (Гај Плиније Млађи, *Писма*, Београд, 1982).

³⁶ Marcus Aurelius, *ad Frontonem*, IV, 5, 2.; Dix, Т. Keith, *нав. дело*, стр. 287; Касон, Л., *нав. дело*, стр. 106. Касон, а слично и Бојд (Boyd, *нав. дело*, стр. 59), мисли да то што су Марко Аурелије и Фронтон изнели књиге из Палатинске и Тиберијеве библиотеке не значи повластицу, већ редовно коришћење књига ван библиотеке. То је тешко одржива теза, а и не произилази из писма Марка Аурелија.

³⁷ Касон, Л., *нав. дело*, стр. 83; На пример, поздрављајући свог драгог Гала, Плиније Млађи (Plinius Secundus, *Epistulae*, II, 17, 8) говори о својој вили у Лаурентину и описује дворану у чији је зид уграђен ормар са књигама.

³⁸ Види Affleck, М. К., *нав. дело*, стр. 30-31.

³⁹ Касон, Л., *нав. дело*, стр. 83.

*Srđan Vladetić, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

LIBRARY OF THE APOLLO'S TEMPLE

Summary

The public libraries in the Ancient Rome, have been opened one after the other, during the time of the Augustus, as a part of his restauration. One of those libraries was the Library of the Apollo's Temple (Bibliotheca Templi Apollinis). The time of founding this library would be analyzed in this work, as well as the it's exterior and interior design, organization, its materials and services that this library provided for the users.

Key words: *Ancient Rome, Bibliotheca Templi Apollinis, construction, design, library services*